

Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir.

HAK TEMELLİ YAKLAŞIM ÇERÇEVESİNDE MÜLTECİLERİN İSTİHDAM VE KALKINMA SÜRECİNDEKİ YERİ

**Suriyeli Mülteci Bireylerin İstihdam Sürecine
Katılımlarının Güçlendirilmesi Politika Belgesi**

İZMİR 2019

Bu yayın Avrupa Birlięinin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla İzmirde Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

İÇİNDEKİLER

Giriş

Yönetici Özeti

İzmirde Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği

Sivil Toplum Kavramı

Birinci Bölüm : Arka Plan

İkinci Bölüm : Suriyeli Mülteciler ve Ekonomi İlişkisi

Üçüncü Bölüm : Suriyeli Mültecilerin Kalkınma ve İstihdam Sürecindeki Yerinin Analiz Edilmesi:
Saha Çalışması Çıktıları

Sonuç ve Öneriler

Kaynakça

Ek 1 : Anket Soruları

GİRİŞ

Türkiye, 2011 yılında Suriye’de başlayan iç olaylar neticesinde büyük bir sığınmacı/mülteci (!) ülkesi haline gelmiştir. İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından açıklanan kayıtlı Suriyeli sayısı 21 Kasım 2019 tarihi itibarıyla bir önceki aya göre 6 bin 641 kişi artarak toplam 3 milyon 687 bin 244 kişi olmuştur. Bu kişilerin 1 milyon 998 bin 22’i (%54,19) erkeklerden, 1 milyon 689 bin 23’ü (%45,81) ise kadınlardan oluşmaktadır. Türkiye’deki Suriyelilerin %47’si 0-18 yaş aralığında bulunmaktadır. 0-18 yaş aralığında 1 milyon 733 bin 24 Suriyeli bulunmaktadır. 10 yaşın altındaki Suriyeli sayısı ise 1 milyon 72 bin 244 kişi. 0-18 yaş aralığında olan çocuklarla, Suriyeli kadın nüfusunun toplamı ise 1 milyon 594 bin 371. Bu sayı toplam Suriyeli sayısının %70,36’sına denk gelmektedir.

Türkiye, büyük bir mülteci ve sığınmacı ülkesi olarak uluslararası insan hakları belgelerinde yer alan temel hakların geliştirilmesi için bazı düzenlemeler yapmak ile birlikte ne yazık ki istenilen seviyede bir gelişme kat edememiştir. Özellikle 2011 yılından itibaren başlayan büyük göç akımı karşısında yeterli bir sosyo- politik bir hazırlığı olmayan Türkiye’nin karşısında tek bir yol bulunmaktadır. 3 milyon 687 bin 244 mülteci bireyin temel haklara erişimlerini güçlendirmek. Ülke olarak imzalanan uluslararası sözleşmelerin iç hukukta bağlayıcı bir rolü bulunmaktadır. Evrensel düzeyde mülteci hakları başta olmak üzere temel insan hakları düzenlemelerin Türkiye’de uygulanabilirliğini sağlamak, insan hakları ve demokrasi standartlarını evrensel düzeye çıkarmak ve en önemlisi özel politika gerektiren grupların uluslararası insan hakları belgelerinde tanımlanan ve Türkiye’nin de onay verdiği sözleşmelerin uygulanabilirliğini geliştirmek gerekmektedir.

Türkiye’de mülteci ve göç çalışmaları alanında yer alan bütün paydaşlar farklı düzeylerde ve öncelikli tematik alanlarda faaliyetler gerçekleştirmektedirler. Muhakkak her bir çalışmanın karşılığını kısa vadede görebilmek mümkün olamamaktadır. Ancak, kamuoyunda mülteci bireylere yönelik nefret söylemi, ayrımcılık ve şiddete varan uygulamaların gün geçtikçe arttığı gerçeğini de düşünürsek alanda çalışan tüm paydaşlara büyük işler düşmektedir. Mülteci bireylerin özellikle kamp dışında yaşamaya başlamalarıyla birlikte yerel halk ile daha sık temas halinde olmaları, günlük hayatta birçok iş kolunda yerel topluluklar ile birlikte çalışmaları toplumsal uyum ve sosyal dahil etme kavramlarını daha sık kullanmamıza neden olmaktadır. Toplumsal barış ve uzlaşma için sadece mültecilerin değil yerel toplumun da uyum süreçlerinin kolaylaştırılması gerekmektedir. Bu yüzden tek taraflı “entegrasyon” yerine iki tarafı da içeren” dahil etme” kavramını gündemimize almalı, mülteci sorunun sürdürülebilir bir sosyal politika çerçevesinde çözmek için alanda çalışan tüm paydaşlar ile gerekli adımlar atılmalıdır. Mülteci bireylerin kamusal yaşamın (okulda, sağlık ocağında, markette vb.) tüm alanlarında görünür olmasıyla tüm politika alanlarında bütüncül politikaların gerçekleştirilmesinin zorunlu olduğu gündemimize getirmektedir. Öğrenimlerini sürdüren mülteci çocuklar için eşit erişimleri içeren eğitim politikası, sağlık hizmetlerine erişim için kapsayıcı sağlık politikası, adalet politikası, kaçak işçiliğin önlenmesine ilişkin istihdam politikası gibi farklı alanlarda ve düzeylerde birçok çalışmanın yapılması gerekmektedir.

Yerelde mülteci bireylerin de ifade ettikleri üzere birçok sorun alanı bulunmaktadır. Bu sorunların başında öncelikle mültecilerin kendilerini hukuken nasıl tanımladıkları gelmektedir. Bilindiği gibi Türkiye, Suriye’den gelen bireylere “mülteci” statüsü tanınamakta, misafir, geçici

koruma altındaki birey gibi farklı tanımlamalar ile soruna çözüm aramaktadır. Bu tanımlama sorunu mültecilerin gitme- kalma ikilemini önemli derecede etkilemektedir. İkinci olarak farklı dezavantajlı topluluklar gibi mültecilerin de istihdam, barınma, sağlık, eğitim, adalet gibi birçok alanda sorunları bulunmaktadır. Ancak mültecilerin farklı kültüre sahip olmaları, dil yetersizliği, yerel toplumun kendilerine karşı olumsuz bakış açıları gibi farklı nedenlerden dolayı temel hizmetlere erişimleri ne yazık ki zayıf kalmaktadır. Bu da mültecilerin dışlanmalarına, gettolaşmalarına ve gayri-meşru alanlara yönelmelerine yol açmaktadır. Bu kapsamda mültecilerin yerel ve ulusal düzeyde temsiliyetlerinin güçlendirilmesi, sosyal hayata katılımlarının kolaylaştırılması için birçok açıdan hak temelli uygulamalar geliştirilmelidir. Mülteci bireyler artık yaşamın için de biz de varız diyerek kendilerine günlük yardımlar yapılmasından ziyade daha hak temelli çalışmaların yapılmasını talep etmektedir. Mülteci sorunun çözümünde anahtar kelime olarak “hak temelli” yaklaşım önceliklendirilmeli, yerel yönetimler, üniversiteler, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve devlet ortaklığında sürdürülebilir hak temelli sosyal politika oluşturulmalıdır. Mülteciler günlük yardım yerine iş piyasasına, eğitim, sağlık, adalet hizmetlerine eşit birey olarak erişmek istemektedir. Bu taleplerini de yerelerde kurdukları sivil toplum kuruluşları aracılığı ile görünür kılmak istemektedirler.

Bu çalışma ile birlikte yerelde mülteci bireylerin istihdam ve kalkınma sürecine katılımları, mevcut durumları ve olası öneriler ile mülteci alanında çalışan kişi ve kurumların savunuculuk kapasitelerinin arttırılması hedeflenmektedir. Mültecilerin günlük hayatta kendilerinin yaşamış oldukları sorun alanlarına yönelik kendilerinin savunuculuk ve lobicilik yapmalarının önünün açılması, özellikle mülteci bireylerin kendi öz örgütlenmelerinin kurulmasının gerektiğini bir kez daha ifade etmek gerekmektedir. Mülteci bireyler kendi yaşamış oldukları sorunları sivil toplum odaklı güncel yaklaşımlara göre savunuculuk çalışmaları gerçekleştirmek istemektedir. Burada ulusal ve uluslararası fon veren kuruluşlara ve özel sektöre büyük rol düşmektedir. Mülteci hakları için çalışan kişi ve kurumların yanı sıra mülteci bireylerin de kurmuş oldukları ve risk altında insan hakları mücadelesi veren öz örgütlenmelere daha çok sahip çıkılmalıdır. Değişim tabandan başlayacaktır. Orta ve uzun vadeli mülteci sorununa kapsayıcı ve sürdürülebilir bir çözüm alanı yaratmak için mutlaka mülteci bireyler ile her düzeyde ve her hedef kitle ile kapsamlı sosyal politika alanında çalışmalar geliştirilmelidir. Mültecileri bir nesne olarak değil birer aktör olarak tanımlamalı, hak alanlarına yönelik sorun alanlarının tespit edilmesinden, savunuculuğunun yapılmasına kadar mülteci bireylerin sürecin içerisinde yer almaları kolaylaştırılmalıdır.

Bu çerçeve hazırlanan “Hak Temelli Yaklaşım Çerçevesinde Mültecilerin İstihdam ve Kalkınma Sürecindeki Yeri Çalışması” Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği tarafından geliştirilen STÖ-AKADEMİ programı kapsamında Avrupa Birliği finansal katkısı ile desteklenmiştir. Çalışma kapsamında İzmirde mültecilerin yoğun olarak yaşadıkları Konak ve Karabağlar ilçelerinde yaşayan 18-45 yaş arası 150 mülteci bireyin istihdam ve kalkınma sürecine katılımlarının analiz edilmesini içeren saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Saha çalışması sonrasında elde edilen çıktılar ile birlikte mülteci derneğine üye kişilerin katılımıyla 3 günlük savunuculuk ve lobicilik kapasite geliştirme eğitimi yapılmıştır. Kapasite geliştirme eğitimi ile mülteci bireylerin kendilerini ilgilendiren konularda etkili ve sürdürülebilir savunuculuk faaliyeti üzerine teorik ve uygulamalı pratik bilgiler aktarılmıştır. Ve son olarak yerel ve dijital alanda mülteci bireylerin

istihdam edilebilirliklerini geliştirmek, kamusal alanda ilgili konuya yönelik farkındalık arttırmak, karar alıcıları etkilemek üzere ilgili bilgi notu hazırlanmıştır. Bilgi notunun dijital araçlar yolu ile savunuculuğunun yapılması çalışmanın yaygınlaştırma çalışması başlığında değerlendirilecektir.

Son olarak, İzmirde Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği olarak, “Hak Temelli Yaklaşım Çerçevesinde Mültecilerin İstihdam ve Kalkınma Sürecindeki Yeri” çalışmasının yarattığı etkinin orta ve uzun erimli olarak yerel/ulusal ölçekte sürdürülebilirliğini sağlayabilmek ve çarpan katsayılarla güçlendirmek niyetinde olduğumuzun altını çizmek istiyoruz. Programa katılan, emek veren ve destek veren tüm gönüllülere, uzmanlara ve sivil toplum profesyonellerine teşekkür eder, bu çalışmanın mülteci hakları için sivil toplumun gelişmesi adına sosyal etkisi yüksek, anlamlı mülteci politikasına katkı koyan bir çalışma olmasını dileriz.

Süleyman GÖK

Proje Uzmanı

İzmirde Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği

YÖNETİCİ ÖZETİ

Avrupa Birliği tarafından finanse edilen, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği tarafından geliştirilen STÖ-AKADEMİ programı, Türkiye’de sivil toplum örgütleri ile akademi arasında işbirliği ve paydaşlık kültürünün geliştirilmesi, akademi ve STÖ tarafından üretilen bilgilerin yaygınlaştırılması ve hak temelli yaklaşım ile uluslararası insan hakları standartları çerçevesinde Türkiye’deki mevcut durumunu analiz etmek, veri toplamak, doğrulamak ve savunuculuğun yapılmasını kolaylaştırmak üzerine kurgulanan bir yaklaşım ile hareket etmektedir. İzmirde Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği, Türkiye’de mülteci hakları için izleme ve savunuculuk çalışmalarının uluslararası düzeyde tanımlanan sözleşmeler ışığında gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla “Hak Temelli Yaklaşım Çerçevesinde Mültecilerin İstihdam ve Kalkınma Sürecindeki Yeri” çalışması gerçekleştirilmiştir.

İzmirde Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği olarak 2019 yılı içerisinde Sivil Toplum Geliştirme Merkezi’nin (STGM) geliştirdiği STÖ-Akademi Programı’na **Hak Temelli Yaklaşım Çerçevesinde Mültecilerin Kalkınma ve İstihdam Sürecindeki Yeri** adlı çalışma ile başvuru gerçekleştirilmiştir. Çalışma önerisi, programın önceliklerinden birisi olan akademik alanda üretilen ve işlenen bilgilerin, sivil toplum kuruluşlarının tematik alanlarını destekleyebilecek şekilde iş birliği zeminini güçlendirme hedefine uygun bir biçimde tasarlanmıştır.

İzmirde Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği adı geçen çalışmanın her aşamasında hedef kitle olarak gördüğü mülteci bireyleri çalışmanın tasarımı, yazımı ve yürütülme sürecinde dâhil etmiştir. Buna göre, dernek üyesi bireylerin ‘istihdam piyasası’ ve ‘ekonomi’ başlıklı sorunların gündeme getirilmesi çalışmanın ilk adımını oluşturmaktadır. Yapılan tartışmalar sonucunda çalışmanın hedef kitlesi içerisinde yer alan mülteci kadın, mülteci genç, mülteci çocuk gibi farklı alt kesimlerin dâhil edilmesi kararı alınmıştır. Ardından dernek içerisinde belirlenen gönüllüler ile birlikte çalışma ekibi oluşturularak çalışmalara başlandı.

Çalışmalar, İzmir kenti öncelikli olmak kaydıyla 18-45 yaş aralığında bulunan Suriyeli mültecilere yönelik planlanmıştır. Bu çalışmalar kendi içerisinde saha araştırması, eğitim çalışması ve araştırma raporunun yazımı ve savunuculuk olarak dört alanda kategorize edilebilir. Rapor bahsedilen dört kategorik alanı içermenin yanı sıra Türkiye’de uygulanan yasal mevzuata değinilerek ardından genel olarak yerel, ulusal ve uluslararası ölçekte mültecilerin istihdam piyasasına erişimi, düşünce kuruluşlarının hazırlamış olduğu güvenilir raporlar dikkate alınarak kısaca incelenecek, mevcut durum üzerine bir özeti de içermektedir. Mevcut durumun aktarılmasının ardından yukarıda bahsedilen saha çalışmasının sonuçları, eğitim çalışması notları araştırma raporunda konu edilmiştir. Bu konularda kendi içerisinde iş piyasasında yaşanan sorunlar – özlük hakları, hukuki güvence, iş sağlığı ve güvenliği, insan onuruna uygun bir biçimde çalışma koşulları vb. gibi- alt başlıklara ayrılmaktadır.

Bu alt başlıklara yönelik çıkarımlar yapılarak ve son olarak yerel ve ulusal ölçekte faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına, yerel yönetimlere, özel sektör kuruluşlarının karar verici mekanizmalarına dönük olarak politika önerileri sunulmuştur. Bu öneriler sahada yapılan çalışmaların sonuçları üzerinden kısa, orta ve uzun erimli bir şekilde mültecilerin Türkiye’ye ‘entegrasyon/sosyal uyum’ sağlamaları amacıyla hazırlanmıştır. Türkiye kamuoyunda 2018

yılı itibariyle artış gösteren ve 2019 yılında zirveye çıkan ‘Mülteci Karşıtlığı’ konusunu, ekonomi üst başlığında ve istihdam özelinde oluşturulan bilimsel savlarla azaltmaya dönük projemizin Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği tarafından desteklenmesinden ötürü İzmirde Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği olarak teşekkürlerimizi sunarız.

İZMİRDE SURIYELİ MÜLTECİLERLE DAYANIŞMA DERNEĞİ

İzmirde Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği, göç dalgasının ilk yıllarında 2013 yılında İzmir’de mülteci bireylerin katılımları ile kurulmuştur. Dernek, kuruluş tüzüğünde, ilke ve beyanlarında da ifade edildiği üzere, mültecilerin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi alanın her kademesinde eşit ve etkin olarak yer aldığı bir toplum oluşturmak amacı çerçevesinde hak temelli yaklaşım ile çalışmaktadır. Derneğimiz kurulduğu günden itibaren yerel, ulusal ve uluslararası paydaşların katkısı ile özellikle Suriye’den gelen mülteciler ile doğrudan ilgilenmiş, mültecilerin kent yaşamında karşılaşmış oldukları sorunlara yönelik danışma, destek ve mültecilerin irtibat noktası olarak gönüllü hizmet vermiştir, vermektedir. Özellikle, İzmir’de bulunan dernek merkezinde Suriyeli mülteci kadın ve çocuklar ile sosyal uyum programları yürütülmekte, çocuk ve kadınların toplumsal hayata katılım, istihdam olanaklarını geliştirmek, çocukların eğitime erişimlerini güçlendirmek amacıyla çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

Vizyon

Mültecilerin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi alanın her kademesinde eşit ve etkin olarak yer aldığı bir toplum oluşturmak,

Misyon

- Mültecilerin ve mülteci alanında çalışan kişi ve örgütlerin kapasitelerinin güçlendirilmesine katkıda bulunmak,
- Mültecilerin kamu hizmetlerine (belediye, adalet, sağlık, eğitim vb.) erişimlerini kolaylaştırmak,
- Kamu ve yerel yönetimlerde mültecilerin ihtiyaçlarına ilişkin duyarlılığı yaratmak ve bu konuda sosyal dahil etme modeli geliştirmek,
- Mülteci ve sığınmacı alanında çalışan örgütlerin, kişilerin kendi aralarında ve kamu kurumları, yerel yönetimler, özel sektör ve akademi ile karşılıklı iş birliğine katkı sağlamaya yönelik eğitim, farkındalık yaratma, teknik destek, savunuculuk, kapasite geliştirme, kamuoyu oluşturma, ağ kurma, yayın üretme, izleme, araştırma ve raporlama çalışmaları yapmak,
- Mültecilere yönelik başta dijital araçlar olmak üzere, her alanda yapılan nefret söylemi, ayrımcılık ve önyargılara yönelik mültecileri güçlendirmek, farkındalıklarını arttırmak,
- Yerel ve ulusal kamuoyunun mülteciler ile ilgili alanlarda dikkatini çekmek ve bilgilenmelerini sağlamaya yönelik kurs, seminer, konferans ve panel gibi eğitim çalışmaları düzenlemek,
- Mültecilerin yerel ve ulusal düzeyde karar alma sürecine etkin katılımlarını güçlendirecek çalışmalarda bulunmak,

Faaliyet Alanları

Kuruluşumuz, genelde mülteciler özelde ise Suriyeli mülteci kadın ve çocuklar ile çalışmakta, kadınların toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirmekte ve onların mesleki eğitim yoluyla topluma kazandırılması için tematik çalışmalar gerçekleştirmektedir. Çocuklar ile eğitimin önündeki engelleri tespit ederek dil kursları, tamamlayıcı etkinlikler, sosyal ve kültürel uyum çalışmaları ile de mülteci çocukların temel haklara erişimlerini güçlendirici faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu çalışmaları İzmir’de Konak ilçesinde mülteci bireylerin yoğun olarak yaşadığı Basmane semtinde bulunan ve mülteci bireyler tarafından “mültecilerin evi” olarak ifade edilen dernek merkezimizde gerçekleştirmekteyiz. Mültecilerin sosyal uyumlarının mülteci kadın ve çocuklar ile değişebileceğine inandığımız için temelde hedef kitemizi bu bireyler oluşturmaktadır. Derneğimiz, Suriyeli mülteciler ile birlikte hak temelli bir yaklaşım ile çalışmaktadır. Mevcut durum analizi, faaliyetler ve yapılacak çalışmalar mültecilerin katılımlarıyla belirlenmektedir. Spesifik olarak Suriyeli mülteci kadın ve çocuklar temel doğrudan yararlanıcı kesimdir. İzmir ilinde yaşayan ve temel haklara erişimleri yetersiz, risk altında olan mülteci kadınlar ile çocukların güçlendirilmesi amacıyla hedef kitemizi bu kesim oluşturmaktadır. Mülteci kadınlar ile toplumsal ve ekonomik güçlendirme çalışmaları, mülteci çocuklar ile de eğitim ve sosyal uyum çalışmaları yürütülmektedir. Dernek olarak yerel ve ulusal düzeyde kurduğumuz paydaşlık ilişkileri ile uluslararası kurumların aynı ve nakdi yardımları çerçevesinde temel olarak Suriyeli mülteci çocuk ve kadınların güçlendirilmesi ile hak temelli faaliyetler gerçekleştirmekteyiz.

-Temel koruyucu sağlık hizmetlerine erişim çalışmaları: Mülteciler evi olarak ifade edilen derneğimizde Suriyeli mülteci kadın ve çocukların sağlık sorunlarının tespit edilmesi, hastalıklardan korunması gibi konularda İl sağlık müdürlüğü ile yapılan anlaşma gereği derneğimizde belirli aralıklarla sağlık taraması yapılmaktadır.

-Bilgilendirme/ Danışma: Mülteci bireylerin dil bilmemelerinden kaynaklanan sorunları içeren ve kamu işleri ile ilgili sorularda dernekte bulunan gönüllü üyeler ile yönetim kurulu üyeleri aracılığı mültecilere yönelik bilgilendirici destekler sunulmaktadır.

-Mülteci Çocukların Eğitime Erişimleri Güçlendirme ve Sosyal Uyum Çalışmaları: Suriyeli çocukların eğitim ortamlarının iyileştirilmesi, eğitime devam oranlarının arttırılması, okul sonrası etkinliklerinin geliştirilmesi ve yerel çocuklar ile kaynaşma ve uyum çalışmalarının yapılması gibi konularda faaliyetler gerçekleştirmekte derneğimizde kültürel ve eğitsel çalışmalar yapılmaktadır.

-Toplumsal cinsiyeti güçlendirme Çalışması: Mülteci kadınların aile sağlığı, cinsel sağlık, cinsiyet eşitliği gibi konularda güçlendirici atölyeler gerçekleştirilmektedir. Bunun yanı sıra kadınların yetenekleri ile orantılı olarak dernekte kurslar gerçekleştirilmektedir.

- Farklı sivil toplum kuruluşları ile ortak çalışmalar: Derneğimiz, yerel ve ulusal, uluslararası düzeyde paydaşlık ve iş birliği sürecine inanmakta bu kapsamda çalışmalar gerçekleştirmektedir. Mülteci bireylerin temel insan haklarından yararlanmalarını sağlamak amacıyla politika sürecine katılımı güçlendirmek için savunuculuk, lobicilik gibi sivil toplum

odaklı çalışmalar gerçekleştirmektedir. Ulusal düzeyde İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi, Türkiye Mülteci Konseyi Meclisi gibi kurumlar ile sürekli çalışmakta, yerelde ise İzmir Mülteci Çalışmaları Ağı çalışmalarına katılmaktadır.

- Ayrımcılıkla Mücadele Kapasite Geliştirme Çalışması: Yerel düzeyde mültecilerin günlük hayatta uğramış oldukları önyargı ve ayrımcılıkları tespit etmek, mültecilerin ve mülteci alanında çalışan kişi ve kurumların bu alanlarda kapasitelerini güçlendirmek amacıyla eğitim ve kapasite geliştirme çalışması derneğimizde gerçekleştirilmektedir. Gönüllü avukatlar aracılığı ile mültecilerin adalete erişimi ile ilgili bilgilendirme çalışmaları ve atölyeleri yapılmaktadır.

SİVİL TOPLUM KAVRAMI

Sivil toplum kavramı, farklı dönemlerden itibaren çeşitli aşamalardan geçerek günümüzde yaygın olarak kullanılan bir kavram haline gelmiştir. Latince “civillis” kelimesinden türeyen sivil kelimesi toplum kelimesi ile birleşerek sivil toplum kavramına dönüşmüştür. Bu sözcükten türeyen sivil toplum da, devlet içerisindeki bir yapıyı aynı zamanda da devletin müdahalesinden arınmış bir varlık olarak görülmektedir (Gök, 2018: 30).

Sivil toplum kavramının felsefi tartışma gündemine girişi Eski Yunan dönemine dayanmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde, Eski Yunan’dan itibaren gerek felsefi gerek politik tartışma konularından biri olarak sivil toplumun aldığı içerik ve görünüm toplumsal bir varlık olarak değişim ve dönüşüm geçirmiştir (Tosun, 2006: 2). Sivil toplum içeriğini ve kapsamını, toplumsal yaşam pratik ve deneyimlerine, siyasal düşünce tarihindeki tartışmalara bağlı olarak ortaya çıkan gelişmelerin sonucunda kazanmıştır (Tosun, 2007: 2).

Hâlihazırda sivil toplum kavramı farklı şekilde anlamlandırılmakta ve kavramın tanımı değişik şekillerde ifade edilmiştir (Akıncı, 2014: 193). Sivil toplum kavramının tanımı yapılırken daha çok onun özellikleri ve ilkeleri kullanılarak bir tanımlamanın yapıldığı görülmektedir. Sivil toplum, gönüllü olarak bir araya gelen vatandaşların toplumsal değişimi amaçlayarak kurdukları bağımsız ve kaynakları itibarıyla özerk bir sosyal yapıyı ifade etmektedir.

Keyman’a göre sivil toplum kavramı, minimalist ve maksimalist tanımlamaların dışında üçüncü bir tanıma da sahiptir. Keyman sivil toplumu, sosyal yaşamı değiştirmeyi amaçlayan ve hak temelli olarak çalışan, devletten bağımsız olarak örgütlenen kuruluşların otoriteden bağımsız olarak kurdukları bir alan olarak tanımlamaktadır (Keyman, 2010: 3).

Sivil toplum kavramı ile devlet otoritesi dışında sosyal, ekonomik ve toplumsal alanı ifade etmek için kullanılan, belirli temalardaki sorunları çözmek amacıyla gönüllü olarak örgütlenerek çalışmalarını yürüten, demokratik bir alana sahip olan, belirli bir yapısı olan, düzenli, kurallı bir toplumu ifade etmektedir (Akıncı, 2014: 196).

En genel anlamıyla sivil toplum, rıza ve gönüllülük esasına dayalı olan ve kendiliğinden oluşan, devlet müdahalesinden bağımsız olarak teşkil edilmiş olan ve özel alan ile devlet arasında bir nevi aracılık vazifesi ifa eden örgütlenmiş bir sosyal yapıdır. Sivil toplum, her türlü düşüncenin örgütlendiği, farklılıkların bir arada olduğu, beraberce hareket etmenin çoğulculuğu doğurduğu ve bu şekilde ilerleme dinamizminin elde edildiği bağlantılardır.

Demokratik hayat için vazgeçilmez bir konumda bulunan, devlet ile toplum arasında bir aracı konumu ifa eden sivil toplumun bir takım özellikleri bulunmaktadır. Sivil toplum özerk bir alanı ifade etmektedir. Sivil toplum kuruluşları yerel ve merkezi otoriteden bağımsız bir özelliği haiz olduğu gibi aynı zamanda siyasi parti oluşumlarından da farklı yaklaşımlara sahip olabilmektedir (Akatay ve Yelkikalan, 2007: 25).

1. Sivil toplum ve STK'lar kâr amacı gütmeyen topluluklardır. Toplumsal faydaya hizmet eden sivil toplum kuruluşları kişisel kazanç amacıyla faaliyetlerde bulunamazlar. Gelir getirici faaliyette bulunabilmelerine karşı elde ettikleri kârı mensuplarına veya gönüllü çalışanlarına dağıtmamalıdır (Tutar ve Erkan, 2012: 443).

2. Sivil toplum kuruluşlarını karakterize eden ve tanımlayan beş özellik, örgüt yapısı, hukuksal biçimi, kamu ve özel sektörle ilişki kurması, bireysel değerlere dayanması ve faaliyetlerini hem ulusal hem de uluslararası boyutta gerçekleştirmeleri olarak değerlendirilebilir (Güçlü, 2013: 31).

3. Sivil toplum üzerinde devlet otoritesinin baskısı ve denetimi olmamalıdır İktidarın somut baskısının ön planda olmadığı alanlarda vatandaşların ve toplulukların devletten izin almalarına gerek duyulmadan, özgürce birbirleri ile iletişime geçebildiği gönüllülük ilkesinin ön planda olduğu alanı ifade etmektedir (Bulut ve Kahraman, 2008: 735-741)

4. Toplumun faydası için gayret gösteren ve bu minvalde kamuoyu oluşturan, sorunun değil çözümün parçası olan, çoğulculuk ve katılımcılık kültürünü geliştiren bürokratik donanımdan ziyade, gönüllülük anlayışı ile bir araya gelen ve yönetim anlayışı çerçevesinde demokratik işleyişe sahip kuruluşlar sivil toplum olarak tanımlanmaktadır (Aslan ve Kaya, 2004: 213- 223).

Tağma ise, sivil toplum kuruluşlarının özelliklerini farklılaşma, gönüllülük, teşkilatlanma, özerklik ve baskı mekanizması olarak beş şekilde tanımlamaktadır (Tağma, 2001: 62-63).

Farklılaşma: Farklılaşma ile ifade edilen özellik, otoriter ve totaliter politik sistemlerde sivil toplum alanı içerisinde bulunmamaktadır. Sosyal yaşamda toplumsal ve kültürel olarak çeşitliliğin olması, insanın negatif, pozitif ve aktif hak ve sorumluluklarını bunun yanında özgürlüklerini garanti altına alan katılımcı demokrasilerde sivil toplum alanından söz edilmektedir.

Gönüllülük: Vatandaşların değişiklik arz eden alanlara kendi istek ve rızaları ile hiçbir kurum veya kişi tarafından zorlama yapılmaksızın kendi istekleri ile gönüllü olarak bir araya gelmelerini ve istedikleri zaman kuruluştan ayrılmalarını ifade etmektedir. Vatandaşın müsaadesi olmadan maddi ya da manevi baskı ve zorlamalar ile bir araya gelen bireyler, sivil toplum alanı yerine yarı resmi kuruluşları meydana getirirler (Akıncı, 2014: 201).

Teşkilatlanma: Sivil toplumun hedeflerine ulaşabilmesi maksadı ile belirlenecek politikalar ve kadrolar teşkilatlanma yardımı ile belirlenir. Sivil toplum kuruluşları vakıf, dernek, platform, vb. oluşumlar ile teşkilatlanırlar. Söz konusu oluşumların hukuki ve yasal düzenlemeleri, devlet otoritesinin bu kuruluşların iç işlerine müdahalesi ya da bu kuruluşları yönlendirmesi şekline dönüştürmemesi gerekmektedir (Akıncı, 2014: 201).

Özerklik: Sivil toplum alanında idarenin ve otoritenin müdahalelerini engelleyebilecek bir önlem olarak görülen özerklik, sivil toplumun en önemli özelliklerinden birisini oluşturmaktadır. Farklı hukuki kişilik çerçevesinde teşkilatlanmış sivil toplum kuruluşları, maddi ve manevi kaynakları bakımından otorite ile belirli bir düzeyde ilişki geliştirmeli, kaynak bakımından otoriteden bağımsız olmalıdır. Sivil toplumun “sivil” karakterinin kazanılmasının en önemli unsuru bağımsızlıktır. Sivil toplum, kararlarını özgürce almalı, kaynaklarını özgürce yönetebilmelidir.

Baskı Mekanizması: Sivil toplum kuruluşları kendi tematik alanlarına politik otoritenin müdahale etmesini önlemek ve özerk statülerini muhafaza etmek maksadı ile diğer STK’lar ile iletişime geçerek iş birlikleri oluştururlar. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, sivil toplum kuruluşları toplumsal anlamda politika mühendisleri olarak, politik tahayyüllerin uygulayıcısı veya canlandırıcısı olamaz.

BİRİNCİ BÖLÜM: ARKA PLAN

İç İşleri Bakanlığı’nın 2019 yılı Kasım ayı verilerine göre, Türkiye’de 3 milyon 687 bin 244 Suriyeli Mülteci ¹ yaşamını sürdürmektedir. Bu kişilerin önemli bir kısmı kayıt dışı ekonomide ve güvencesiz bir şekilde emek piyasasında yer almaktadır. Mültecilerin emek piyasasında yer almasının politik, ekonomik, sosyal ve siyasal yönde değerlendirilebilecek birçok boyutu bulunmaktadır. Bu duruma yönelik olarak ‘Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Daire Yönetmelik’² hazırlanmış ve ilgili kurumlara gönderilmiştir.

Bu raporun hazırlanma aşamasında bazı temel motivasyonlar bulunmaktadır. Bunlar kendi içerisinde kategorize edildiği takdirde sırasıyla;

Mültecilerin emek piyasasındaki mevcut durumları, sosyal dâhil edilme süreçlerinde de birebir rol oynamaktadır. Türkiye kamuoyunda mülteciler eksenli yapılan tartışmalarda ‘ekonomik verilerin’ gündeme gelmesini de bu bağlamda ele almalıyız.

İkinci olarak araştırma raporunu oluştururken kullandığımız farklı kaynaklarda da sıkça belirtildiği ve tarihsel bağlamda incelendiğinde mülteciler/göçmenler bulundukları ülkelerin ekonomilerini büyütme, katma değer yaratma ve dışa açma konularında önemli bir araç konumundadır.

Üçüncü olarak mültecilerin istihdam piyasasında yarattığı katma değer ve bunun yanı sıra emek piyasasında karşılaşmış oldukları sorun alanları – **özlük hakları, hukuki güvence, iş sağlığı ve güvenliği, insan onuruna uygun bir biçimde çalışma koşulları gündeme getirilmelidir. Çünkü, istihdama erişim hakkı aynı zamanda temel insan haklarına dahil olup, Türkiye’de farklı uluslararası sözleşmelere imza koyarak bu durumu teyit etmektedir.**

¹ Türkiye Cumhuriyeti İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Yıllara Göre Geçici Koruma Altındaki Bireylere İlişkin Güncel Veriler <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

² Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Daire Yönetmelik <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20168375.pdf>

Sonuç olarak; Türkiye kamuoyunda ‘mülteci’ ve ‘istihdam piyasası’ üzerinde ciddi bir tartışma söz konusu olup, biz bu konuda araştırma raporumuzu farklı bakış açılarıyla sunmayı amaçlamaktayız.

İKİNCİ BÖLÜM: SURIYELİ MÜLTECİLER VE EKONOMİ İLİŞKİSİ

İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch – HRW)³ periyodik olarak ülke raporları hazırlamaktadır. 2018 yılı için hazırlanan raporun Türkiye bölümünde İfade, Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü gibi birçok farklı alt başlıklar bulunmaktadır. Bu alt başlıklar içerisinde ‘Mülteciler’ konusu da yer almaktadır. Sadece HRW değil, mülteci krizinin başladığı günden bu yana uluslararası birçok kurum Türkiye’yi izlemekte, raporlar hazırlamakta ve öneriler sunmaktadır.

Mülteci krizi, seneler içerisinde yapısal dönüşümlere uğramakta, bu durum aynı şekilde karar verici mekanizmalara sunulan politika önerilerinin de revize olmasına sebep olmaktadır. Krizin başladığı yıllarda mülteci alanındaki öneriler barınma, gıda gibi temel insani ihtiyaçları kapsarken, son dönemlerde istihdam ve ekonomide karşılaşılan sorunlar öncelik haline gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda hazırlanan Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası’nın (EBRD) ile yapılan Suriyeli Girişimciler ve Mültecilerin Kurdukları İşletmeler 2018⁴ raporu önemli veriler sunmaktadır. Rapora göre;

Türkiye’de iş yapan Suriyeli girişimcilerin yüzde 72’sinin, savaş bitse dahi Suriye’ye dönmek istemediği, bunun da sebebinin Türkiye’deki girişimlerinin başarılı olmasını göstermektedir.

2014 yılında toplamda 4500 Mülteci iş adamı, 1.22 milyar liralık yatırım yapmıştır. Bu durum 2015 istatistiklerine de yansımış olup, Almanya’nın ardından Suriye kökenli iş adamları yabancı yatırımcı sıralamasında ikinci sıraya yükselmiştir. An itibarıyla 3,5 milyar \$’a yaklaşan bir yatırım oranı ile 6000 Suriyeli şirket Türkiye’de faaliyet göstermektedir. Ticaret Bakanlığı’nın son verilerine göre ise Suriyelilerin ortak veya sahip olduğu 15 bin 159 şirket bulunmaktadır.

Bu şirketlerde üretilen katma değer toplamda 250 bin Suriyeli Mülteci ’ye dokunulduğu, bu şirketlerden geçimlerinin tamamının veya bir kısmının karşılandığı kaydedilmiştir. Bu sayının Türkiye’de yaşamını sürdüren toplam mülteci sayısının %7’sine tekabül ettiği not edilmelidir.

TEPAV Araştırması içerisinde mülteci nüfusun yoğun olarak yaşamını sürdürdüğü Gaziantep, Mersin, Hatay, Şanlıurfa, Kilis, Kahramanmaraş, Adana ve Mardin olmak üzere toplamda 8 kentte anketler düzenlenmiştir. Ankette en dikkat çekici bulgulardan bir tanesi; Suriyeli iş adamları, işlerini yaparken finansmana erişim, vergi oranları ve iş kanunları, iş gücü piyasasına entegrasyon gibi bazı yapısal problemlerle karşılaştıklarını ifade etmiştir. Bu durumun hem Suriyeli mültecilerin işveren hem de işçi olarak istihdam piyasasına erişimi kısıtladığını belirtmişlerdir. İkinci olarak ortaya çıkan önemli bulgulardan bir tanesi de güncel durumda

³ 2018 Dünya Raporu: Türkiye olayları <https://www.hrw.org/tr/world-report/2019/country-chapters/325436>

⁴ TEPAV Syrian Entrepreneurship and Refugee start-ups in Turkey: Leveraging the Turkish Experience

<https://www.tepav.org.tr/upload/files/1566830992->

[6.TEPAV and EBRD Syrian Entrepreneurship and Refugee Start ups in Turkey Lever....pdf](#)

gündelik ücretle çalışan Suriyelilerin sayısının hızla azalmakta olduğunu, maaşlı çalışan Suriyelilerin ise ilk kez diğer kesimin – gündelik çalışan – üzerine çıktığı şeklindedir.

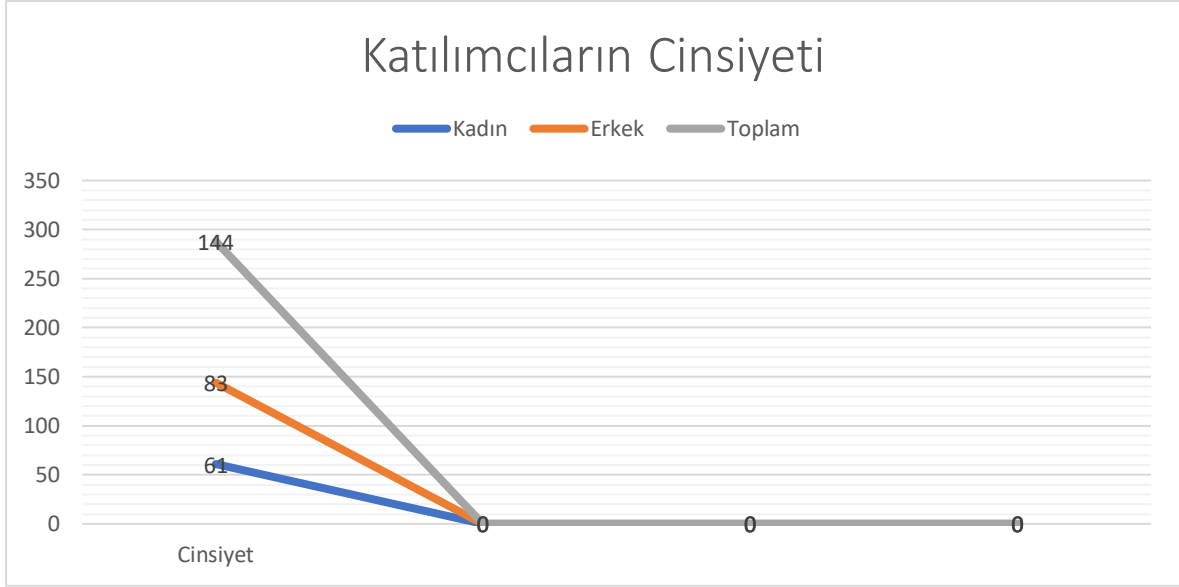
Sonuç olarak hem anket aracılığıyla edinilen bulgular hem de raporun genelinden çıkartılacak sonuçlardan ilki, Suriyeli Mülteciler, Türkiye ekonomisi içerisinde ‘geçici aktör’ kimliğini emin adımlarla bırakmakta, bunun yerine ‘kalıcı aktör’ olarak boy göstermektedir. Bu durum, Türkiye kamuoyunda, ekonomik ve sosyal açıdan mültecilere yönelik nefret söylemine zemin hazırlayan önyargıyı kırabilecek güçlü bir argüman olduğu gözükmemektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SURIYELİ MÜLTECİLERİN KALKINMA VE İSTİHDAM SÜRECİNDEKİ YERİNİN ANALİZ EDİLMESİ: SAHA ÇALIŞMASI ÇIKTILARI

Araştırma, İzmir kentinde Karabağlar ve Konak ilçeleri başta olmak üzere **18-45 yaş aralığında bulunan 150 Suriyeli mültecilere yönelik planlanmıştır. Saha çalışması ile mültecilerin girişimcilik, kalkınma, iş gücüne katılıma ilişkin veri setlerinin oluşturularak, iş piyasasında mülteci dostu alan yaratılmasına yönelik politikaların geliştirilmesine katkıda bulunmayı amaçlanmaktadır.** Bunun için mülteci bireylere dönük olarak istihdam piyasasında karşılaştıkları sorunlar, fırsatlar, geliştirdikleri çözüm önerileri, ekonomik hayata katılımlarına ilişkin detaylar sorulmuştur. Bu detaylar, **iş piyasasında yaşanan sorunlar – özlük hakları, hukuki güvence, iş sağlığı ve güvenliği, insan onuruna uygun bir biçimde çalışma koşulları vb. gibi- alt başlıklara ayrılmaktadır.**

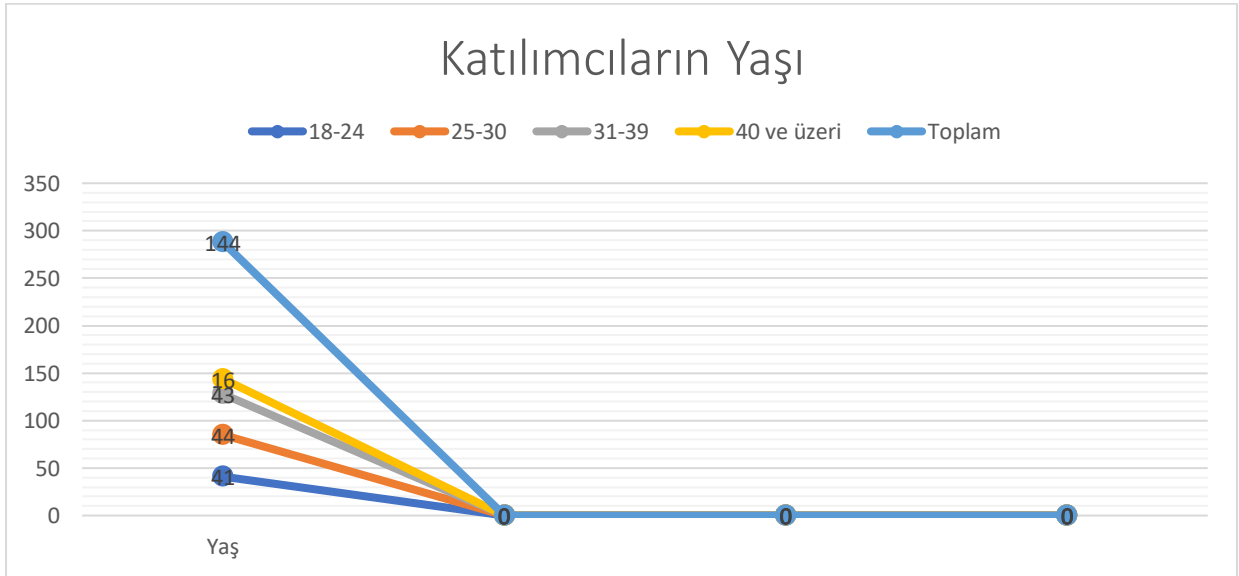
Anket çalışması, mülteci bireylerle yüz yüze görüşme metoduyla gerçekleştirilmiştir. Örneklemin belirlenmesinde ise cinsiyet dengesi ve yaş dengesi gibi demografik veriler dikkate alınmıştır. Hedef bölge ilçeler, İl Göç Müdürlüğü’nün verdiği sayılar üzerinden bir örneklem oluşturulmuştur. Araştırma sonuçları hem sahada hem de dijital ortamda çeşitli kontrollere tabi tutularak, bulguların tutarlılığı gözlenmiştir. Araştırma hata payı güven sınırlılıkları içerisinde yer almaktadır.

Aşağıda her soruya yönelik verilen cevaplar temel alınarak hazırlanan grafik görselleri üzerinden detaylı açıklamalar yapılmıştır. Açıklamaların ardından genel sonuç ve politika önerileri bölümü yer almaktadır.

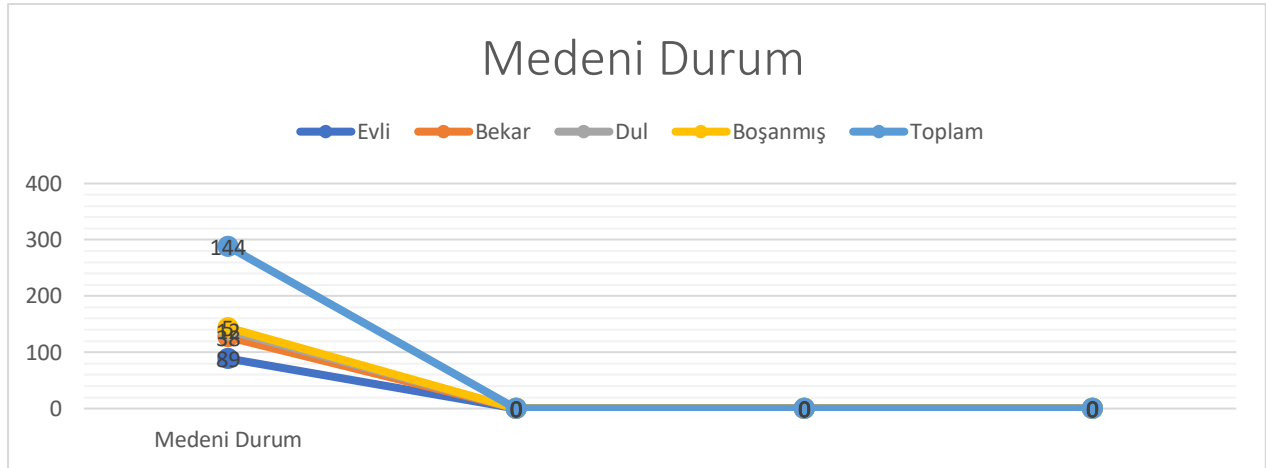
Grafik 1: Katılımcıların Cinsiyeti

Saha araştırması 150 birey üzerinden planlaması yapılmıştır. Bununla birlikte 6 kişinin verdiği cevaplar anlamlı ve birbiriyle tutarlı sonuçlar üretmediği için anketin değerlendirme kapsamından çıkartılmış, toplam 144 üzerinden analizler yapılmıştır. İlk soru katılımcıların cinsiyeti ile ilişkilidir. Katılımcıların 61'i kadın 83'ü ise erkektir.

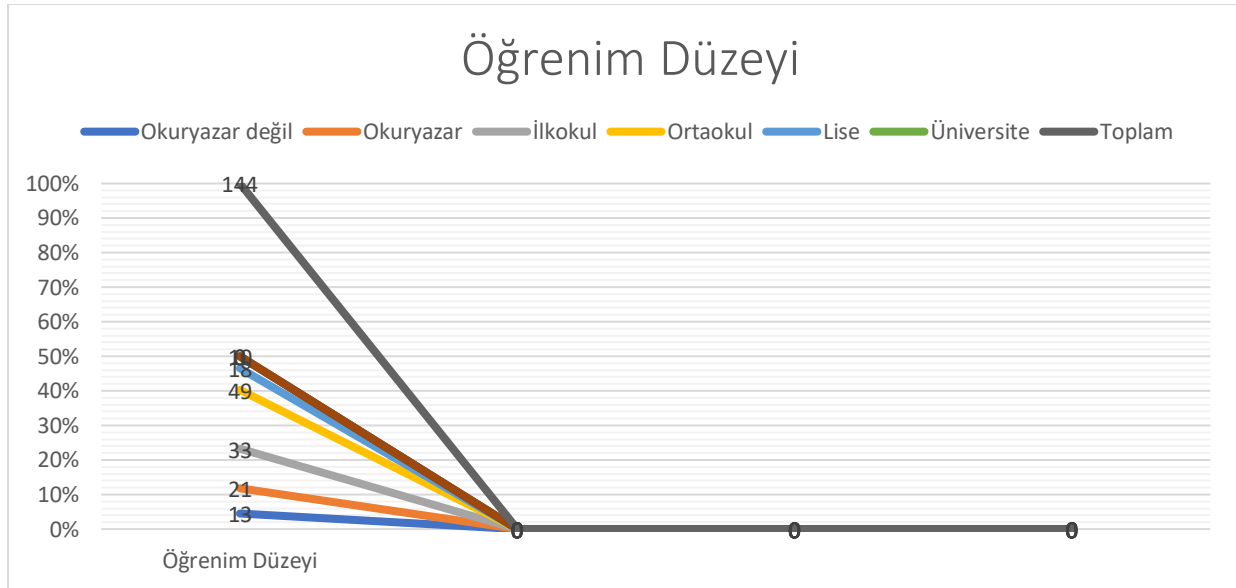
Grafik 2: Katılımcıların Yaşı

Saha araştırmasındaki ikinci veri, katılımcıların yaşlarına ilişkilidir. Buna göre; katılımcıların 41'i 18-24 yaş aralığında, 44'ü 25-30 yaş aralığında, 43'ü 31-39 yaş aralığında, 16'sı ise 40 yaş ve üzeridir. Katılımcıların %60'ına yakının 30 yaş ve altı olduğu gözükmemekte ki bu sonuç Türkiye'de ki toplam Suriyeli Mültecilerin ortalama yaş verileriyle uyumlu bir sonuçtur.

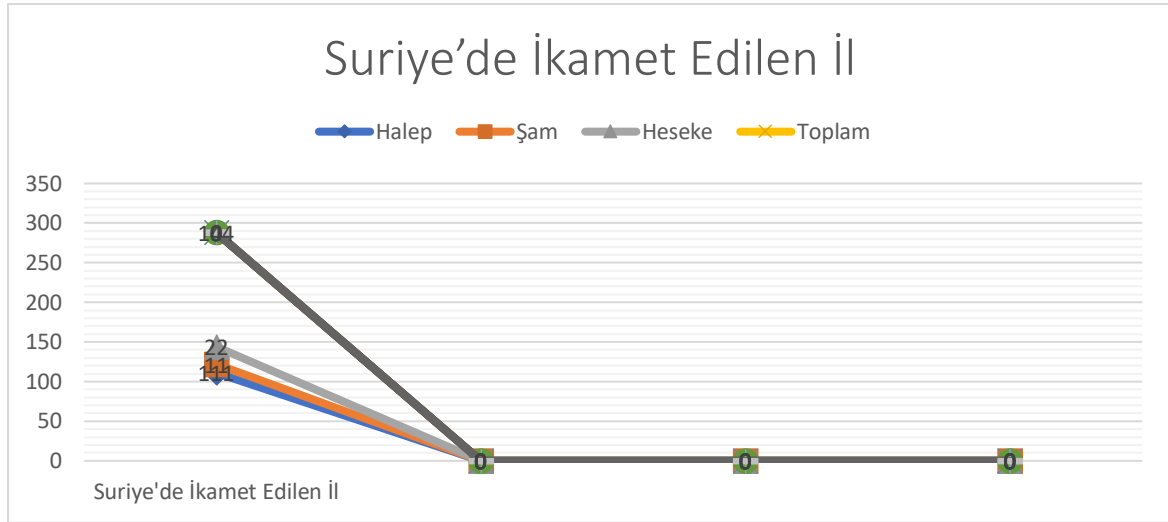
Grafik 3: Medeni Durum

Üçüncü veri; katılımcıların medeni durumuna dairdir. Buna göre katılımcılar; 89'u evli, 38'i bekar, 12'si dul, 5'i boşanmış olarak bilgilendirme yapmıştır. Anketin gerçekleştirildiği örneklem, İzmir'de ki mültecilerin medeni durumlarına ilişkin verilerle uyum göstermektedir.

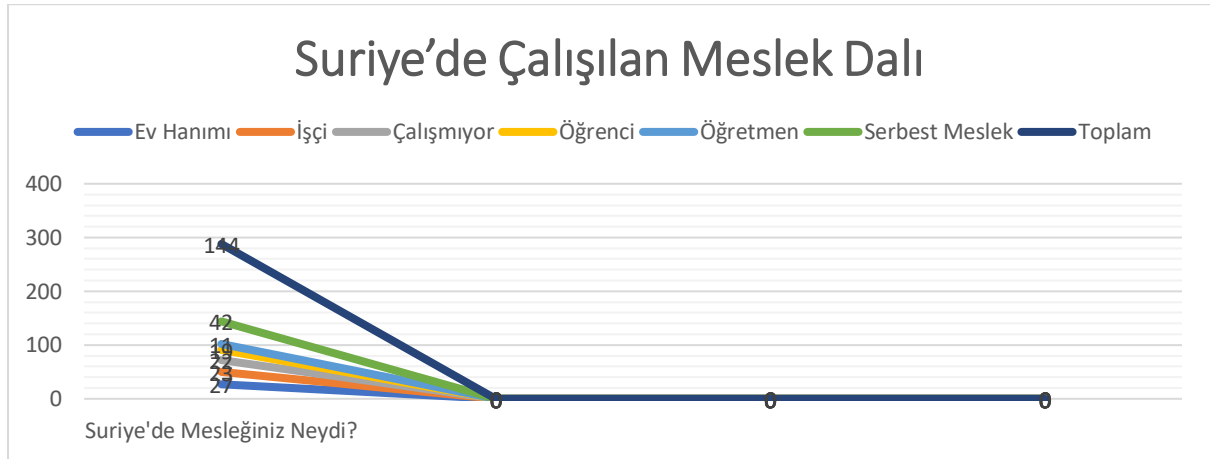
Grafik 4: Öğrenim Düzeyi

Dördüncü veri, katılımcıların öğrenim düzeyine ilişkilidir. Katılımcılar arasından 13'ü kendisinin okur-yazar olmadığını belirtirken, 21'i sadece okuryazar, 33'ü ilköğretim, 49'u ortaokul, 18'i lise, 8'i Lisans, 1'i Yüksek Lisans, 1'i de Doktora seviyesinde olduğunu ifade etmiştir. Bu veriler nüfusun genç ve dinamik olmasından kaynaklı bir şekilde artan bir eğitime erişim ihtiyacını ortaya koymaktadır. İkinci olarak ise Suriye'den belirli bir yaş grubunun üzerinde gelen – okuryazar – olmayan kadın gruplarına yönelik özellikli bir çalışmaya gereksinimin olduğu görülmektedir.

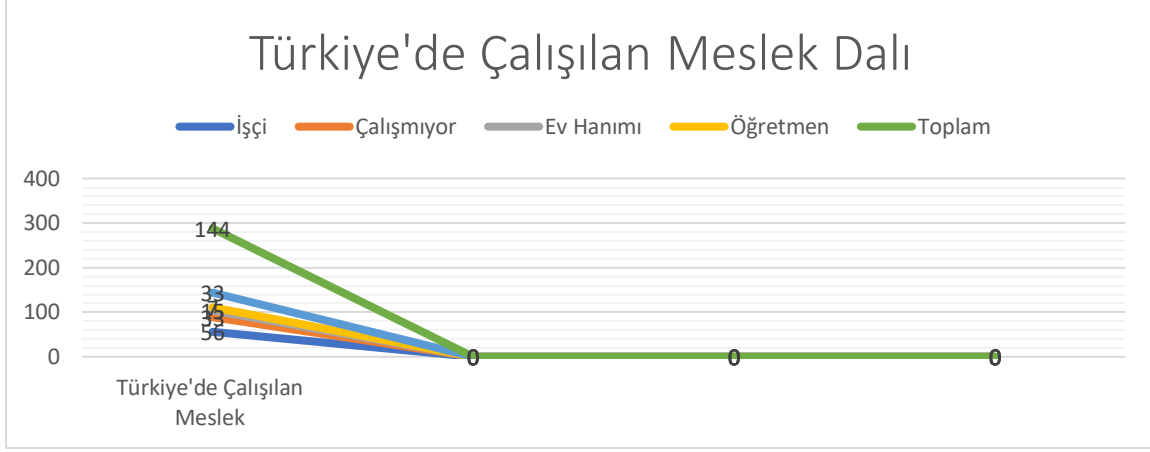
Grafik 5: Suriye’de İkamet Edilen İl

Katılımcılara yöneltilen sorulardan birisi de göç etmeden önce yaşamını sürdürdükleri kente ilişkindir. Buna göre katılımcıların 111’i Halep, 11’i Şam, 22’si de Heseke’den gelmiştir. Katılımcıların önemli bir kısmının Halep gibi Suriye’nin önemli bir ticaret merkezinden geldiği bilgisine sahibiz. Bu durum katılımcıların önemli bir kısmının, girişimcilik kültürüne yönelik temel bilgilere sahip olduğunu da varsayabilmeye olanak sağlamaktadır.

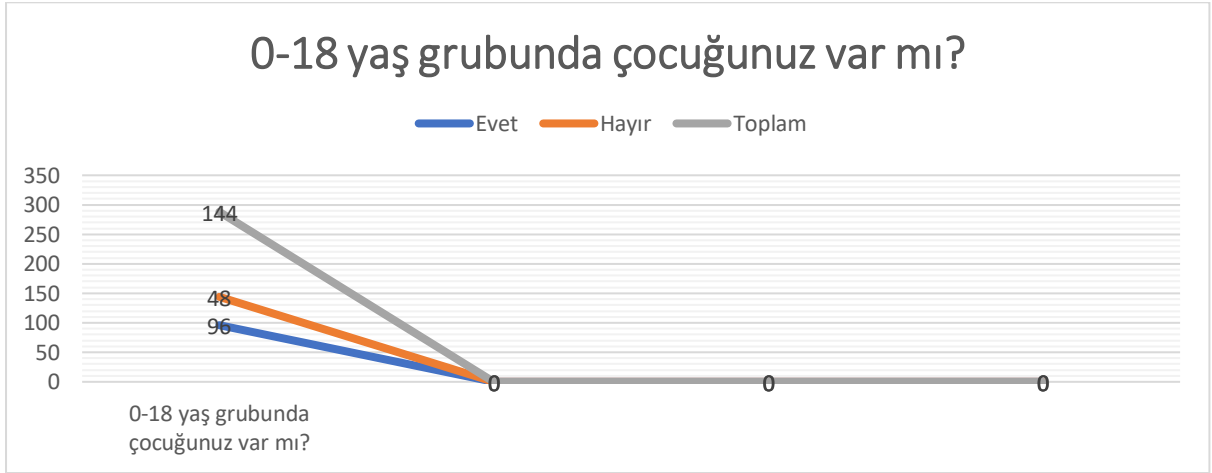
Grafik 6: Suriye’deki Meslek Durumu

Katılımcıların cevap verdiği bir diğer soru ise, Suriye’de sahip oldukları mesleklere yöneliktir. Katılımcıların 42’si serbest meslek, 14’ü öğrenci, 19’i öğretmen, 22’si işsiz, 23’ü de kalifiyesiz işçi olarak kendisini nitelendirmiştir. %30’una yakının kendi işiyle iştigal olması, %15’inin de işçi olarak ekonomiye katılımı, mültecilerin ekonomik hayata katılım bölümünde uzmanlarca yapılan ‘olumlu katkı’ yaklaşımı ile birebir uyumaktadır.

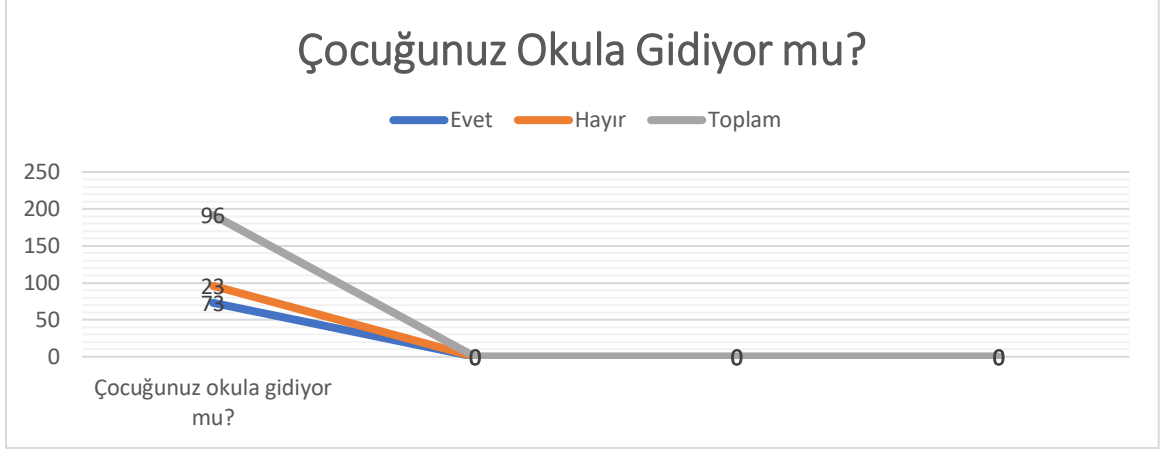
Grafik 7: Türkiye'deki Meslek Durumu

Saha araştırmasında edindiğimiz diğer bir bilgi ise, katılımcıların Türkiye'de ki mesleki durumlarına ilişkindir. Katılımcıların 33'ü serbest meslekte çalışırken, 7'si öğretmenliğe devam etmiş, 15'i ev hanımı, 56'sı ise işçi olarak hayata devam etmektedir. Suriye ile bir karşılaştırma yapıldığında, girişimci olarak kendi işiyle uğraşan bireylerin, ölçek küçülterek Türkiye'de işlerine devam ettiği görülmektedir. Bununla birlikte kalifiyeli ücretli kesimin önemli bir kısmı Türkiye'de işçi statüsünde çalışmak durumunda kalmıştır.

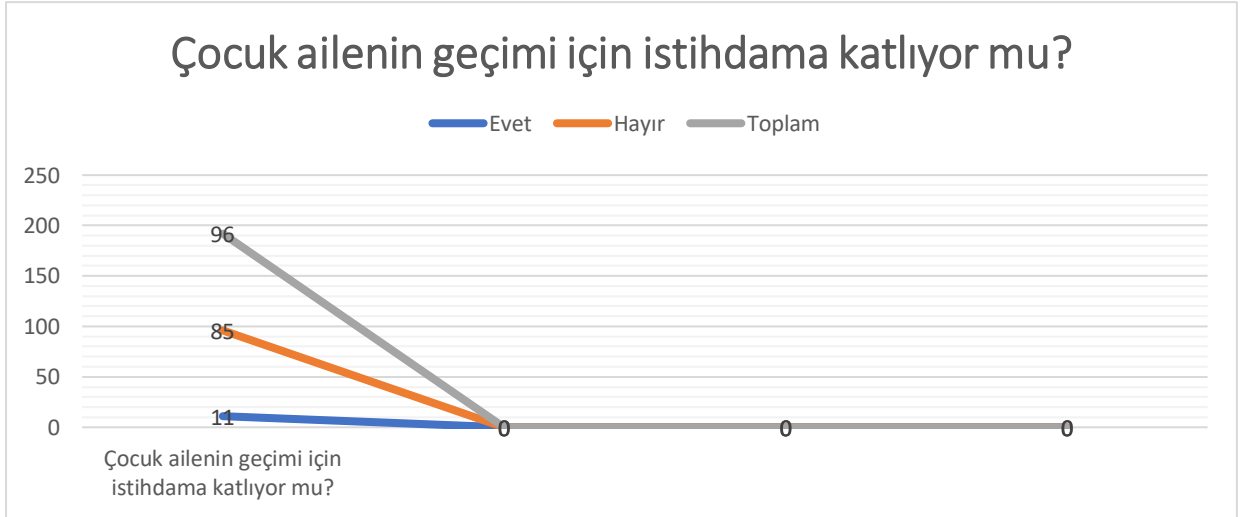
Grafik 8: Katılımcıların Çocuk Durumu

Katılımcılara yöneltilen sorulardan birisi de çocuk sahipliğine ilişkindir. Katılımcıların 96'sının çocuğu var iken, 48'inin çocuğu bulunmamaktadır. Çocuk sahipliği mülteciler arasında yaygın olup, aynı zamanda birden fazla çocuk sahibi olma durumu da sıklıkla görülmektedir. Türk makamlarının Eylül 2019 tarihinde yaptığı açıklamaya göre Türkiye'de doğan Suriyeli bebek sayısı 450bin civarında olduğu düşünüldüğünde eğitime erişim ve ucuz işgücü/kayıt dışı ekonomi arasındaki ilişki çok daha net bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

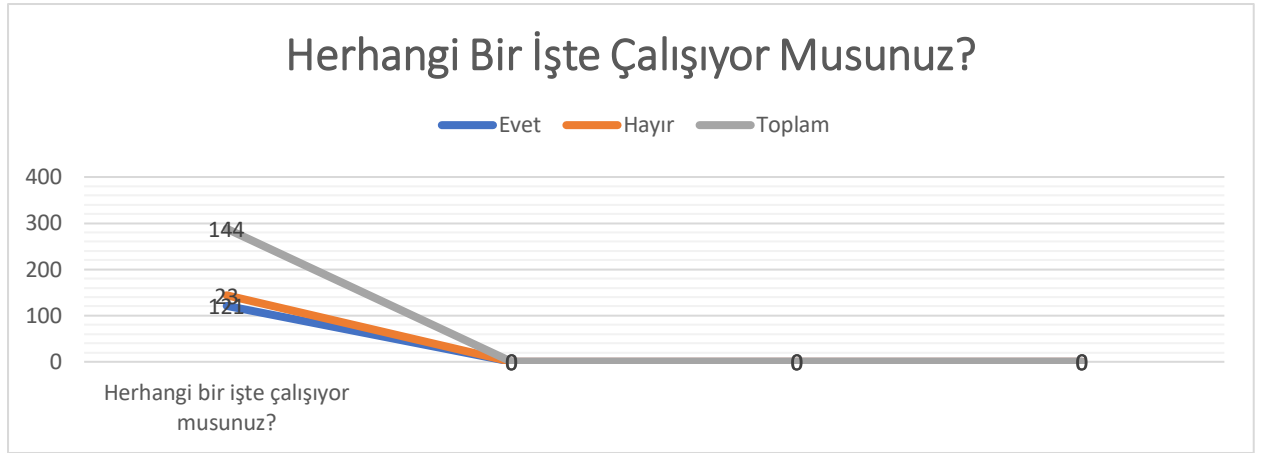
Grafik 9: Çocukların Eğitime Erişimi

Katılımcılardan elde ettiğimiz verilerden bir diğeri çocukların okullaşmasına ilişkindir. Buna göre, katılımcılar arasında çocuk sahibi olanlardan 73'ünün çocuğu okula devam ederken, 23'ünün çocuğu okula devam edememektedir. Mülteciler arasında çocukların ilkokula erişimi konusunda genel bir artış bu grafikte de kendisini göstermiştir. Bununla beraber, çocukların eğitime devamlılığı ayrıca not edilmeli ve üzerinde durulmalıdır.

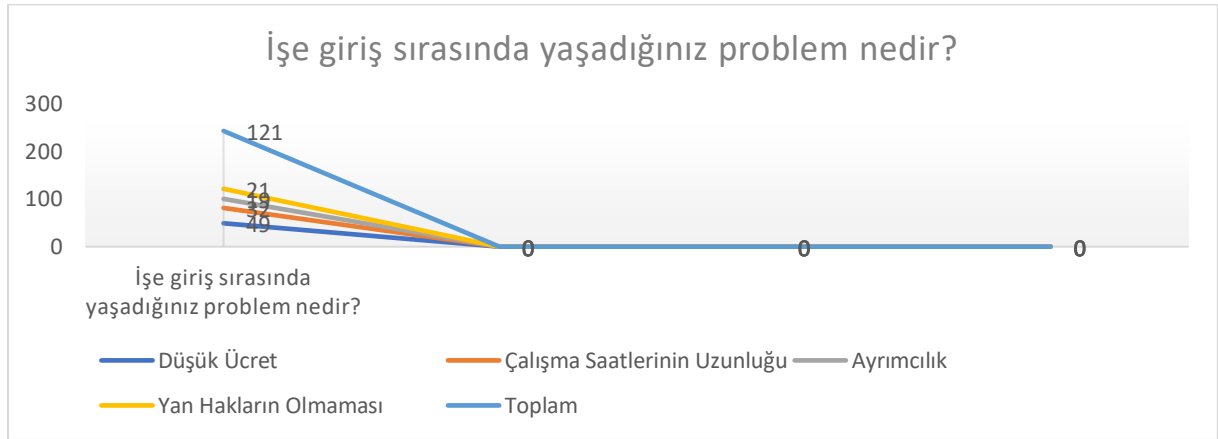
Grafik 10: Çocukların İstihdama Katılımı

Katılımcılara çocuklarının istihdama katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Katılımcıların 85'i çocuklarının istihdama katılmadığını, 14'ü de aile geçimine katkı koymak için çocukların çalıştığını ifade etmişlerdir. Çalışan çocukların büyük bir bölümü, aynı zamanda eğitime erişimi olmayan çocuklardır. Bu anlamda eğitime erişimi teşvik etmek, orta ve uzun vadede mültecilerin ekonomiye katma değer üretebilecek şekilde katılımlarını olumlu bir biçimde etkileyecektir.

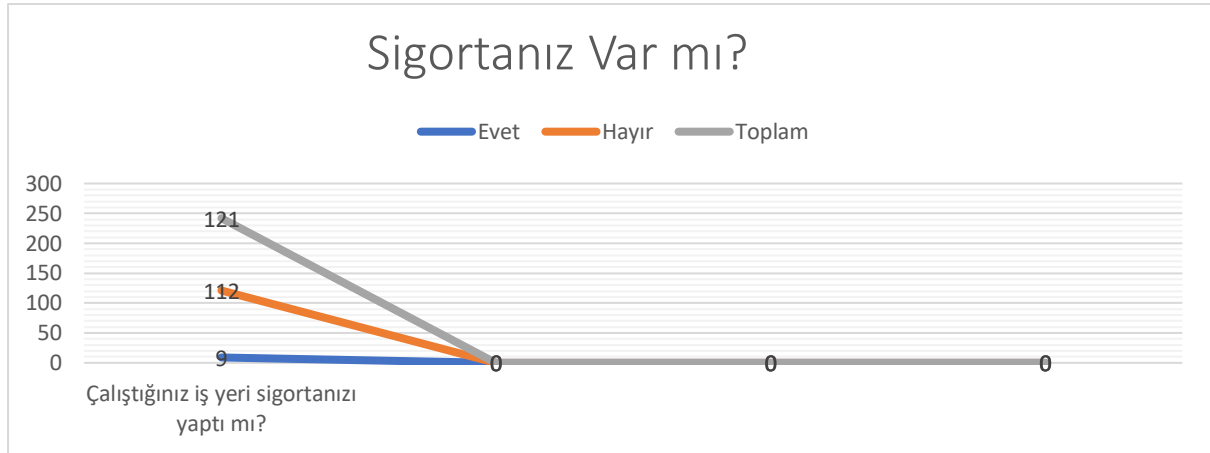
Grafik 11: Herhangi Bir İşte Çalışma Durumu

Katılımcıların ekonomiye katılıp katılmadıkları da saha araştırması için önemli bir gösterge niteliği taşımaktadır. Buna göre katılımcıların 121'i istihdama katılmakta iken, 23'ü işsiz konumdadır. İstihdam edilenlerin 65'i ücretli iken, 45'i yevmiyeli, 11'i de dönemsel olarak istihdam edilmektedir. Önemli bir kısmı belli bir iş yerinde ücret karşılığı çalışmakta iken, diğer kısmı geçici ve daha az güvenceli işlerde çalışmaktadır. Bununla beraber, ücretli çalışanlarda tıpkı yevmiyeli çalışanlar gibi benzer sorunlara sahiptir.

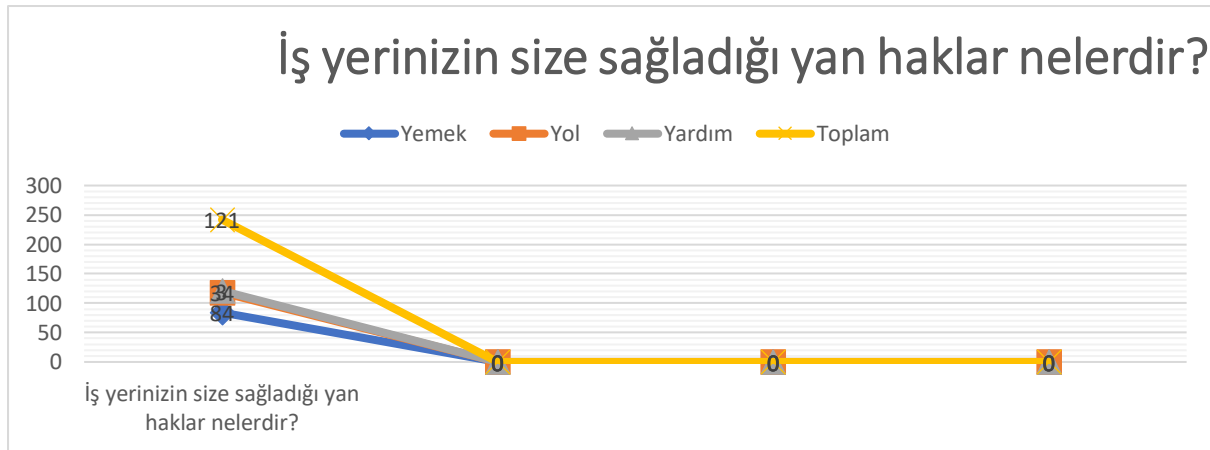
Grafik 12: İşe Giriş Sırasında Yaşanılan Sorun Alanları

Katılımcılara işe giriş esnasında yaşadığınız temel problemler nedir sorusu yönetilmiştir. Buna göre alınan cevaplar içerisinde 49 birey düşük ücret, 32'si çalışma saatlerinin uzunluğunu, 19'u ayrımcılığa uğradığını, 21'i ise yan haklarının olmaması şeklinde cevap vermiştir. Ekonomi içerisinde ki farklı sektörlerde, mültecilere yönelik benzer tutum ve davranışların hâkim olduğu izlenilebilmektedir.

Grafik 13: Sigortalılık Durumu

İstihdama katılan katılımcılara sigortalılık durumları sorulmuştur. Mülteci bireylerin sadece %10'una yakın bir bölümü işverenleri tarafından sigortalarının yapıldığını, 112'si ise sigortalarının yapılmadığını belirtmiştir. Sonuç olarak mülteciler sektör fark etmeksizin 'ucuz ve esnek işgücü' olarak görülmektedir.

Grafik 14: Yan Haklara Erişim

İstihdama katılan bireylere işyerlerinin yan haklarını verip vermedikleri sorulmuştur. Bu kapsamda çalışanlarının %69'u yemek hakkına erişebildiğini, 34'ü yol parası alabildiğini, 3 kişi de yardımlardan faydalandığını belirtmiştir. Yan haklar içerisinde yemek ön plana çıkmakta, diğer konular geride kalmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Hak temelli savunuculuk ve izleme çalışmaları için en öncelikli konu, çalışma yapılması istenilen tematik alanla ilgili mevcut durumun analiz edilmesi ve sorunun iyi tanımlanması gelmektedir. Mevcut durumun analiz edilmesi için sivil toplum örgütlerinin kullanabileceği farklı araçlar bulunmaktadır. Saha çalışması, veri toplama, görüşmeler, konu ile ilgili daha önceden hazırlanmış raporlar ile ulusal ve uluslararası kurumların raporları ve insan hakları ile ilgili sözleşmeler bahsedilen araçların başında gelmektedir.

21.yüzyılda hak temelli alanda çalışma yürüten sivil toplum örgütleri için en önemli alan etkili savunuculuk için hak alanını ilgilendiren temel konularda veri toplama ihtiyacının olmasıdır. Çoğu sivil toplum örgütü çalışma alanlarına ilişkin veri toplama ve toplanan verilerin doğrulanarak savunuculuğun yapılması sürecini etkili ve sürdürülebilir bir şekilde ilerletememektedir. Bu yönüyle STÖ-AKADEMİ Programının insan haklarını ilgilendiren konularda izleme ve savunuculuk çalışmaları yapma konularını desteklemesi ve örgütlerin bu alanlarda kapasitelerini güçlendirme destekleri önemli görülmektedir.

İzmirde Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği tarafından STÖ-AKADEMİ programı kapsamında yürütülen “Hak Temelli Yaklaşım Çerçevesinde Mültecilerin İstihdam ve Kalkınma Sürecindeki Yeri” çalışması ile yerel düzeyde mülteci hakları alanında çalışan sivil toplum örgütlerinin izleme, savunuculuk, kampanya yönetimi ile istihdama erişim konularında kapasiteleri ile bilgi ve farkındalıklarının artırılması sağlanmıştır. Eğitim çalışmalarına dahil olan ve atölye çalışmalarına aktif olarak katılan katılımcıların geri dönütleri bu argümanımızı destekler nitelikte olmuştur.

Saha çalışması sonucunda mülteci bireylerin geri dönüşleri doğrultusunda hazırlanan bilgi notunda da yer aldığı üzere mültecilerin istihdam ve kalkınma sürecine yönelik kapsamlı politikalar geliştirilmesi gerekmektedir. Karar vericilere özellikle istihdam alanında önemli veriler sunması açısından hazırlanan bilgi notunun katkısının önemli olduğunu düşünmektedir.

Bu bölümde projeye ait saha çalışması ile yerel, ulusal ve uluslararası literatür taramasından edinilen bilgiler birleştirildiğinde, mültecilerin istihdama ve ekonomiye katılımına ilişkin bazı yapısal sorunlar çıkmaktadır. Bu yapısal sorunların çözümü için karar vericilere bazı öneriler hazırlanmıştır. Buna göre;

Saha araştırmasından elde edilen verilerle de paralel bir şekilde, mültecilerin sahip oldukları mesleki becerinin, Türkiye’de ekonomik süreçlere eklemlenerek katkı sağlaması yönünde çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Özellikle kalifiyeli mültecilerin, Türkiye’de farklı sektörlerde dinamizm yaratarak, katma değer yaratmaları teşvik edilmelidir. Bu kapsamda becerinin ulusal ölçüde tanınırlığını sağlayabilecek sınavlar ile merkezler açılmalıdır.

Suriyeli Mülteci iş insanlarının istihdama ve ekonomik gelişmeye katkı koyabilmesine yönelik sınırlandırılmalar – finansmana, teknolojiye ve bürokrasiye erişim gibi sorunlar ortadan kaldırılmalıdır. Özellikle uluslararası ticaret alanında prosedürlerin azaltılması, Suriyeli iş insanlarına yönelik tanıtıcı faaliyetlerin yapılması ve teşviklerin verilmesi orta vadede Türkiye’nin Arap Dünyası’nda bağlantılarını güçlendirecektir.

Mültecilerin ekonomik verimliliklerinin artışı ve kayıt dışı ekonomideki varlıklarının azaltılarak kayıt altına alınabilmesi için, hukuki güvencelerin verilmesine ihtiyaç söz konusudur. Suriyeli iş insanlarının açtığı iş yerlerine yönelik hukuki güvenceler verilmesi halinde, atıl halde duran sermayenin Türkiye pazarında dinamik bir rol üstleneceği öngörülmektedir. Bu öngörü saha çalışmasında ‘uygun koşullar sağlanması halinde girişimci olmayı düşünür müsünüz?’ sorusuna verilen cevaptan da görüldüğü üzere %47 evet ile pozitifdir.

Saha araştırmasında da görüldüğü üzere Mültecilerin önemli bir kısmı, ayrımcılığa ve mobbinge uğramaktadır. Çalışmada mobbinge uğradığını ifade edenler %40’a yakın iken,

kısmen diyenler ise %30 civarındadır ki bu toplandığında %70'e yakın bir rakama tekabül etmektedir. Mülteci dostu iş alanlarının oluşturulmasına yönelik hem iş dünyasından hem de sivil toplumun birlikte oluşturacağı 'uzlaş' eksenli projelere, programlara ihtiyaç vurgulanabilir.

'Hak Temelli Yaklaşım Çerçevesinde Mültecilerin Kalkınma ve İstihdam Sürecindeki Yeri' çalışmasıyla, Mültecilerin Türkiye ekonomisine yük getiren değil, aksine yük alan bir konumda olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Uygun şartların sağlanması halinde, girişimcilik ekosisteminde 'mülteci' kavramının daha sık konuşulacağı düşünülmektedir.

Hak Temelli Yaklaşım Çerçevesinde Mültecilerin Kalkınma ve İstihdam Sürecindeki Yeri başlıklı destek kapsamında gerçekleştirilen iki ana faaliyetin genelde hak temelli alanda çalışan sivil alana özelde ise mülteci ve sığınmacı hakları tematik alanına önemli derecede katkıları olmuştur. Öncelikle, dernek olarak yerelde mülteci bireylerin temel haklara erişimlerini güçlendirmek amacıyla gerçekleştirdiğimiz çalışmaların akademik bir boyut kazandırılması ve faaliyet sonucunda ortaya çıkarılacak çıktının yerel ve ulusal düzeyde savunuculuğunun yapılması dernek olarak görünürlüğümüzü arttırarak savunuculuk ve lobicilik alanında kapasitemizi güçlendirmektedir. Özellikle akademik bir uzman ile birlikte çalışma yürütmüş olmamız paydaşlık ilişkilerimizi, iş birliği süreçlerimizi ve önümüzdeki dönem gerçekleştirmeyi planladığımız çalışmalar için de önemli bir referans kaynağı olmuştur.

Bu kapsamda değerlendirildiğinde yapılan çalışmanın başvuran STÖ olarak kurumumuza olumlu anlamda etkileri ve faydaları olmuştur. İkinci olarak, son faaliyet kapsamında yerelde mülteci alanına çalışan kurumların temsilcileri ile gerçekleştirilen kapasite geliştirme eğitimi sonucunda bölgemizde ve yerelimizde bulunan kişi ve kurumların kapasitelerinin güçlendirilerek daha etkili ve sürdürülebilir bir politika alanı yaratılması sağlanmıştır. Bu sonuç ile de özelde mülteci hakları alanında çalışan STÖ'lerin kurumsal kapasitelerinin de güçlendirilmesine katkı sunulmuştur. Üçüncü olarak, faaliyet sonucunda çıktı olarak hazırlanan araştırma raporunun özel sektör, kamu sektörü, sivil toplum sektörü ve akademik alan olmak üzere farklı paydaşlar ile paylaşılarak savunuculuğunun yapılması, çıktıdan elde edilecek araştırma sonuçlarının yerel ve ulusal medya başta olmak üzere dijital platformlarda da görünürlüğünün sağlanması sonucunda mülteci haklarına ve mültecilerin istihdam haklarına erişimlerine ilişkin önemli bir akademik boşluğun da doldurulmasını kolaylaştırarak katkıda bulunulması beklenmektedir.

Özetle, hazırlanan çalışmanın kurumsal olarak STÖ'müzü güçlendirme, yerelimizde bulunan diğer STÖ'lerin kapasitelerini ve farkındalıklarını arttırma ve mültecilerin istihdam piyasasına erişim ve bu alana hak temelli yaklaşım konularında yetersiz olarak görülen akademik boşluğun doldurulmasına katkı sunulması açısından katkıları yüksektir.

Mülteci odaklı çalışan sivil toplum örgütlerinin hak temelli bir yaklaşım çerçevesinde çalışmalarının şekillendirilmesi gerekmektedir.

Yerel düzeyde alternatif kaynaklara erişimleri sınırlı olan örgütlerin daha fazla desteklenmesi gerekmektedir. Özellikle sivil toplum alanındaki izleme, savunuculuk, veri toplama, kampanya yönetimi gibi alanlarda daha fazla eğitim programları ile örgütler desteklenebilir hale getirilmelidir.

Mülteci çalışmaları, hak sahiplerinin katılımıyla desteklenmeli; eğitim programlarının içeriklerinin oluşturulmasından uygulanmasına ve takip edilmesine kadar bütün süreçlerde mülteci bireyler de sürecin içerisinde yer almalıdır.

Sürdürülebilir bir göç ve mülteci politikası oluşturabilmek için mülteci bireyler ile daha fazla odak toplantılar gerçekleştirilmelidir.

Farkındalık arttırma, ağ oluşturma, kapasite geliştirme konularında mültecilerin kurmuş oldukları öz örgütlenmeler daha fazla desteklenmelidir.

KAYNAKÇA

Tosun, Gülgün Erdoğan. İzmir’de Sivil Toplum, Alfa Aktüel, İstanbul, 2006. Tosun,

Elif Karakurt. “Avrupa Birliğine Üyelik Sürecinde Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşları”, Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, (e-dergi), Yıl:3, Sayı:2, 2007, ss.1-16.

Akıncı, Selçuk. “Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları ve Sivil Toplum Kuramcıları”, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, Sayı:11, 2014, ss.192-216.

Keyman, Fuat. “Türkiye’de ve Avrupa’da Sivil Toplum”, <http://www.stgm.org.tr/tr/icerik/detay/avrupa-da-ve-turkiye-de-sivil-toplum> (17.08-2018)

Akatay, Ayten ve Nazan Yelkikalan. Sivil Toplum Kuruluşlarında Gönüllülük ve İnsan Kaynakları, Ekin Yayınları, Ankara, 2007.

Tutar, Filiz, Erdinç Tutar ve Çisil Erkan.” Avrupa Birliği- Türkiye İlişkilerinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü”, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:5, Sayı:10, 2012, ss.439-459.

Güçlü, Müzeyyen. Sivil Toplum Kuruluşlarının Yönetişim Anlayışına İlişkin Algıları: Antakya Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay, 2013.

Bulut Yakup ve Mehmet Kahraman. “Türkiye’de Sivil Toplumun Sivilliği Üzerine Bir Tartışma”, V. Uluslararası STK’lar Kongresi: Küresel Barış Bildiriler Kitabı, Ç.O.M.Ü. Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 24-26.10.2008, Çanakkale, ss.735-741.

Aslan M. ve Kaya G. “1980 Sonrası Türkiye’de Siyasal Katılımda Sivil Toplum Kuruluşları”, Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, Cilt:5, Sayı:1, 2004, ss.213-223.

Tağma Korkmaz. Yeniden Yapılanma Kuralları, Timaş Yayınları, İstanbul, 2001.

Çaha Ömer, Adem Çaylak ve Hüseyin Tutar. Sivil Toplum Kuruluşları Profili, Serhat Kalkınma Ajansı Yayınları, Ankara, 2013.

Gök, Süleyman, “Çok Düzeyli Yönetişim Yaklaşımı Çerçevesinde Türkiye- Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2018.

Türkiye Cumhuriyeti İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Yıllara Göre Geçici Koruma Altındaki Bireylere İlişkin Güncel Veriler <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Daire Yönetmelik <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20168375.pdf>

2018 Dünya Raporu: Türkiye olayları <https://www.hrw.org/tr/world-report/2019/country-chapters/325436>

TEPAV Syrian Entrepreneurship and Refugee start-ups in Turkey: Leveraging the Turkish Experience [https://www.tepav.org.tr/upload/files/1566830992-](https://www.tepav.org.tr/upload/files/1566830992-6.TEPAV and EBRD Syrian Entrepreneurship and Refugee Start ups in Turkey Lever..pdf)

[6.TEPAV and EBRD Syrian Entrepreneurship and Refugee Start ups in Turkey Lever..pdf](https://www.tepav.org.tr/upload/files/1566830992-6.TEPAV and EBRD Syrian Entrepreneurship and Refugee Start ups in Turkey Lever..pdf)

EK 1: ANKET SORULARI

Hak Temelli Yaklaşım Çerçevesinde Mültecilerin Kalkınma ve İstihdam Sürecindeki Yeri Projesi Araştırma Anketi

Sayın Katılımcı,

Bu araştırma çalışması, Avrupa Birliği'nin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla İzmirde Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneğine aittir ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

Araştırma ile **İzmir İli Konak ve Karabağlar ilçelerinde yaşayan mülteci bireylerin istihdam, çalışma hayatı ve kalkınma konularında mevcut durumu analiz etmek ve ilgili konularda yaklaşım geliştirmek amaçlanmaktadır**. Araştırma dahilinde verileri toplamak amacıyla kullanılacak olan bu ankette kişisel veriler (ad-soyad, telefon vb.) yer almamaktadır. Vermiş olduğunuz cevaplar tamamen bilimsel olarak kullanılacaktır. Katılımınızdan dolayı herhangi bir hukuki sorumluluğunuz bulunmamaktadır. Vermiş olduğunuz cevaplar sadece araştırmacı tarafından değerlendirilecek olup, anket formlarındaki veriler istatistikî olarak analiz edilecektir.

Vermiş olduğunuz katkıdan dolayı şimdiden teşekkür ediyoruz.

1.	Cinsiyetiniz	1.Kadın () 2. Erkek ()
2.	Yaşınız	
3.	Medeni durumunuz	1.Evli () 2. Bekar () 3.Dul () 4. Boşanmış () 5. Haber alamadım ()

4.Öğrenim düzeyiniz aşağıdakilerden hangisidir?

- 1 () Okuryazar değil
- 2 () Okuryazar
- 3 () İlkokul
- 4 () Ortaokul
- 5 () Lise
- 6 () Üniversite
- 7 () Yüksek lisans
- 8 () Doktora

5. Suriye’de hangi ilde ikamet etmekteydiniz?

6. İzmir'in hangi ilçesinde ikamet ediyorsunuz?

7. Suriye'de çalıştığınız sektör ve mesleğiniz neydi?

Sektör	Meslek

8. Türkiye'de çalıştığınız sektör ve mesleğiniz nedir?

Sektör	Meslek

9. 0-18 yaş grubunda çocuğunuz var mı?

1. Evet

2. Hayır (Hayır ise soru 'ye geçiniz)

10. Var ise kaç yaşında?

.....

11. Çocuğunuz okula gidiyor mu?

1. Evet

2. Hayır

12. Çocuk ailenin geçimi için istihdama katlıyorum mu?

1. Evet

2. Hayır

Evet ise,

13. Hangi işte çalışmaktadır? (ya da istihdama nasıl katılmaktadır?)

1. Ücretli/Maaşlı bir işte çalışıyor

2. Yevmiyeli olarak çalışıyor

3. Dönemsel çalışıyor

14. Siz herhangi bir iş yerinde çalışıyor musunuz?

1. Evet

2. Hayır

Evet ise,

15. İşe giriş sırasında yaşadığınız birinci öncelikli problem nedir? (Önem sırasına göre 1.2.3 olarak sıralayınız)

1. Düşük ücret()

2. Çalışma saatlerinin uzunluğu ()

3. Yan haklarının olmaması ()

4. İş sağlığı güvenliği ()

5. Ayrımcılık ()

6. Ücretlerini zamanında ve tam olarak alamamak

16. İstihdama nasıl katılmaktasınız?

1. Ücretli/Maaşlı

2. Yevmiyeli

3. Dönemsel

17. Çalıştığınız şirketin türü nedir?

1. Limited şirketi

2. Anonim Şirketi

3. Komandit Şirket

18. Çalıştığınız iş yeri sigortanızı yaptı mı?

1. Evet 2. Hayır

19. İş yerinizin size sağladığı yan haklar nelerdir?

1. Yemek

2. Yol

3. Bayram avansı

4. Giyim yardımı

5. Yakacak Yardımı

6. Eğitim Yardımı (Burs)

20. Haftada kaç saat çalışıyorsunuz?

.....

21. Haftada kaç gün izinlisiniz?

.....

22. Mesai ücreti alıyor musunuz?

1. Evet 2. Hayır

23. Çalışma hayatınızda iş arkadaşlarınız tarafından mobbinge hiç maruz kaldınız mı?

1. Evet 2. Hayır 3. Kısmen

24. Kendi girişiminiz var mı?

1. Evet, kendi girişimim var.

2. Hayır, kendime ait bir işletmeye sahip değilim.

3. Kurulmuş bir şirkete ortaklığım var.

Evet ise,

25. Girişiminizi kurma ve işletme sürecinde ne tarz zorluklarla karşılaştınız veya karşılaşılmaktadır?

1. Bürokratik işlemler

2. Finansmana erişim

3.Çalışan istihdam etme

4.Tedarikçilerle iletişim

5.Diğer

26. Türkiye’de gerekli olanaklarınız sağlanmış olsa girişimci olmayı düşünür müydünüz?

1. Evet 2. Hayır 3. Belki

27. Yaşanılan istihdam sorununa çözüm önerileriniz nelerdir?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

**Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir.**

Bu yayın Avrupa Birlięinin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla İzmirde Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.